

MUZEY PEDAGOGIKASI VOSITASIDA O'QUVCHILARNING BADIY-
ESTETIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH.

B. Siddiqov

FDU Pedagogika va psixologiya fakulteti

Pedagogika fanlari nomzodi dotsent

Toychiboyeva Jasmina Ravshanjon qizi

Pedagogika va psixologiya yo'nalishi

4 bosqich talabasi

Annotatsiya: *Muzey pedagogikasi rivojlanishining zamonaviy tendentsiyalari, o'quvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirishda muzey eksponatlari va san'atning o'rni bo'yicha masalalar e'tirof etilgan.*

Kalit so'zlar: *Muzey pedagogikasi, muzey, badiiy-estetika, eksponat, san'at, madaniyat, ekskursiya, hamkorlik.*

FORMATION OF STUDENTS' ARTISTIC AND AESTHETIC CULTURE
THROUGH MUSEUM PEDAGOGY.

Abstract: *The modern trends of museum pedagogy, museum exhibits for the development of students' artistic and aesthetic culture, and the issues of the role of art are acknowledged.*

Key words: *Museum pedagogy, museum, art-aesthetics, exhibition, art, culture, excursion, cooperation.*

**ФОРМИРОВАНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ И ЭСТЕТИЧЕСКОЙ
КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ МУЗЕЙНУЮ ПЕДАГОГИКУ.**

Аннотация: *Признаны современные тенденции развития музейной педагогики, роль музейных экспонатов и искусства в развитии художественно-эстетической культуры студентов.*

Ключевые слова: *Музейная педагогика, музей, арт-эстетика, экспонат, искусство, культура, экскурсия, сотрудничество.*

Dunyoning eng rivojlangan mamlakatlari hisoblanuvchi AQSH hamda Angliyadagi muzeylarning ta'lim faoliyati tajribasi muzey pedagogikasining taraqqiy etishida katta ahamiyat kasb etgan. Germaniyada esa muzey ta'limiy faoliyati Angliya va AQSHdagi kabi faol bo'lmagan. Biroq shunday bo'lsa-da, aynan Germaniya mamlakatida muzey pedagogikasining asoslari alohida muzey ishqibozlari tomonidan qo'yilganligini e'tirof etish kerak. Qolaversa dunyoning ilg'or ilmiy tadqiqot markazlaridan Fransiyadagi Xalqaro muzeylar kengashi ICOM (International council of Museums), Buyuk Britaniyadagi muzeylar assosatsiyasi (Museums Association, MA) xamda madaniy mulkni saqlash va

tiklash bo'yicha xalqaro tadqiqot markazi (International Center for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, ICCROM)ning ilmiy izlanishlarida muzeylarni rivojlantirish masalalari o'rganilmoqda.

Bugungi kunda, tobora ortib borayotgan axborot oqimi sharoitida jamiyatning maqsadli, tasdiqlangan va qulay axborotga bo'lgan ehtiyoji har qachongidan ham katta. Asrlar davomida insoniyatning sivilizatsion tajribasini to'plagan muzeylar universitetlar va ilmiy-tadqiqot institutlari bilan bir qatorda bunday ma'lumotlarning bebaho manbaidir. Ilmiy muassasalardan farqli o'laroq, muzeylar jamiyatning yanada keng doirasi uchun ochiqdir. Shaxsning madaniy rivojlanishi va ijtimoiylashuviga ko'maklashuvchi eng muhim ijtimoiy institut bu muzey hisoblanadi. O'ziga xosligi tufayli muzey madaniy muassasa sifatida qudratli salohiyatga ega, bu ayniqsa yosh avlodning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Muzeyning o'quv faoliyati turli davrlardagi ma'naviy-moddiy madaniyat yodgorliklarida to'plangan ijtimoiy tajribani saqlab qolish va keyingi avlodga yetkazishga asoslanadi. Muzey (lotincha museum, yunoncha museion - muzalar ibodatxonasi) san'at, texnika, tabiat namunalarini, tarixiy va ilmiy-tabiiy ahamiyatga ega bo'lgan narsalarni yig'ish, saqlash, o'rganish va xalqqa namoyish qilish bilan shug'ullanadigan muassasa.

Yosh avlodga badiiy-estetik tarbiya berish muzey pedagogikasining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. So'nggi o'n yilliklar mobaynida muzeylarning pedagogik faoliyati alohida yo'nalish sifatida yuksalishi asosan ijtimoiy hayotga o'z ta'sirini ko'rsatdi. Bugungi kunda insonning ma'naviy madaniyati va uning kognitiv ehtiyojlarini shakllantirish vazifalari tarbiyaviy vazifalardan kam emas, chunki birinchisini muvaffaqiyatli hal qilish bilan, ikkinchi shartlar samarali amalga oshiriladi. Muzeylar esa bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Chunki muzeylarning boshqa o'quv markazlaridan farqi uning demokratikligi, yoshi va ma'lumotidan qat'i nazar, aholining barcha toifalari va guruhlariga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish imkoniyatidir. Ma'lumki, san'at, badiiy ijod, shaxsning rivojlanishi va shakllanishi jarayonida yuksaltiruvchi va tarbiyaviy vazifasini bajarish bilan birga, zamonaviy jamiyatda texnokratik tendentsiyalarni zaiflashtirishga yordam beradi.

Hozirgi vaqtda muzey pedagogikasi madaniy tajribalarni o'tkazishga yo'naltirilgan muzeylarning maqsad va vazifalari, tamoyillari, mazmuni, usullari, amalga oshirish shakllarini o'rganish bilan shug'ullanadigan ilmiy bilimlarning fanlararo yo'nalishi sifatida belgilangan. Muzeyga xos ta'lim-tarbiya jarayoni muzey faoliyatining muhim tarkibiy qismi sifatida muzey pedagogikasining tadqiqot predmeti hisoblanadi. Muzey-pedagogik tadqiqotlar muzeyda o'quv jarayonining nazariy-metodologik asoslarini ishlab chiqish, shuningdek ekspozitsiyalarni tayyorlashda va sinf xonalarida tashrif buyuruvchilar bilan ishlashda ushbu tadqiqot natijalarini qo'llash imkoniyatlarini o'rganishdan iborat. Muzey pedagogikasi tashrif buyuruvchilarning turli ijtimoiy va yosh guruhlari ehtiyojlarini tahlil qiladi, ko'rgazmani idrok etishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganadi va ular bilan ishlash uchun tabaqalashtirilgan usullarni ishlab chiqadi. Ayrim hollarda ko'rgazma mazmuniga o'ziga kerakli tuzatishlar kiritadi.

"Muzey pedagogikasi" atamasini birinchi bo'lib G.Froydent "Muzey - xalq ta'limi - maktab" (1931) kitobida qo'llagan bo'lib, unda muallif dastlab muzey va maktab o'rtasidagi

farqning mohiyatini, ularning imkoniyatlarini, chegaralarini aniqlab olish kerakligini va shundan keyingina birgalikdagi ishlarni rejalashtirish zarurligini ta'kidlagan. Shuningdek maktab o'quvchilari bilan ishlash uslubi, shu jumladan, talabalarni muzeyga tashrif buyurishga tayyorlash, keyin olingan bilim va taassurotlarni mustaxkamlash tasvirlangan.

1963-yilda Germaniya Xalq ta'limi vazirligi qoshida "muzey va maktab" guruhi tashkil etildi. Uning vazifalariga muzeylarning pedagogik faoliyatini rejalashtirish va yo'naltirish, maktablar bilan muloqotini tashkil etish hamda muzey pedagogikasi sohasidagi nazariy tadqiqotlar kiritilgan. G'arbiy Germaniyada ta'lim tizimini erkinlashtirish va gumanistik pedagogikaning ta'siri tufayli muzeylarning o'quv faoliyati tizimli rivojlandi. Maktab bilan hamkorlikni chuqurlashtirish maqsadida Myunhen, Nyurnberg, Kyoln, G'arbiy Berlin, Hamburg va boshqa shaharlarda yirik muzey-pedagogik markazlar tashkil etildi. Muzey-pedagogik faoliyatini muvofiqlashtirish va takomillashtirish vazifasi qo'yilgan Butun Germaniya muzeylari va pedagogik uyushmasi tashkil etildi. Ular o'z faoliyatlarida quyidagi vazifalarga e'tibor qaratdilar:

- jamoatchilik bilan ishlash (ommaviy axborot vositalari bilan o'zaro hamkorlik, matbuotda muhokamalar, kataloglar va axborot materiallarini ishlab chiqarish);

- tashrif buyuruvchilarning turli toifalari uchun muzey o'quv kurslari (ma'ruzalar, ekskursiyalar, badiiy hunarmandchilikni o'rganish, bo'sh vaqtni tashkil etish);

- maktab bilan aloqa qilish va barcha yoshdagi bolalar bilan ishlash (bolalar muzeylari va didaktik ko'rgazmalar, bolalar uchun axborot-o'quv nashrlarini chiqarish).

"1981-yilda muzey pedagogikasi bo'yicha birinchi nemis o'quv qo'llanmasi chop etildi, uning mualliflari muzey pedagogikasini, muzeylar turidan qat'iy nazar, barcha muzeylarning faoliyat sohasi deb hisobladilar". Darslikda muzey mutaxassislari va maktab o'qituvchilariga auditoriyaga ta'sirining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda amaliy yordam ko'rsatish ko'zda tutilgan edi. Taklif qilingan yondashuvga ko'ra, maktab o'qituvchisi o'z kasbiy vazifalaridan kelib chiqib, o'quv jarayonini amalga oshirishning mavzu va vositalarini tanlab, o'quvchining xulq-atvori va bilimini nazorat qiluvchi mutaxassis bo'lishi kerak. Muzey o'qituvchisi o'quvchilar bilan hamkorlikda bo'lib, ekspert vazifasini bajaradi.

Muzeyning o'quv faoliyati turli matnlar, ko'rgazmali qurollar, audio, video va kompyuter texnikasi, shuningdek pedagogik jarayonda aql va hissiyotlarni o'z ichiga oladigan texnologiyalarni jalb qilgan holda muzey yodgorligi asosida muayyan tashkiliy shakllarda (individual, guruhli, jamoaviy) amalga oshiriladigan pedagogik jarayon orqali amalga oshiriladi. Ma'lumki, emotsional yondashuv ko'proq san'atga xos, lekin amaliyotda pedagogikaning ijodiy tabiati — o'quv faoliyati asosida amalga oshiriladigan ilmga urg'u berib, "o'qituvchi san'ati" iborasi tez-tez uchrab turadi. K.D.Ushinskiy pedagogikani fan emas, balki san'at, nafaqat eng keng va murakkab, balki barcha san'atlarning yeng zaruri deb hisobladi.

Zamonaviy muzey pedagogikasi ham xuddi ilmiy fan sifatida rivojlanib, o'ziga xos uslubiy bazasi va tadqiqot predmetiga ega. Bu nafaqat psixologiya, pedagogika va muzeyshunoslik, balki san'at bilan ham bog'liq. Muzey pedagogikasi san'at orqali shaxsni rivojlantirishning eng yangi texnologiyasiga aylanmoqda. Muzey pedagogikasining

rivojlanishi uning tarbiyaviy imkoniyatlarini aniqlash imkonini berdi. Muzeylar orqali nafaqat turli yoshdagi maktab o'quvchilari, balki alohida ta'limga muhtoj bolalar ham samarali bilim olishlari mumkin. Bu bolalarning ijtimoiylashuvi, jamiyatga moslashishi va ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishi yoki muzeylar negizida kognitiv qiziqishni faollashtirgan holda ilmiy tadqiqot faoliyatiga yo'naltirish imkonini beradi.

Muзей pedagogikasining ilmiy fan sifatidagi ahamiyati shundan iboratki, u muzey faoliyatining barcha turlarini pedagogik jihatdan tushunishga imkon beradigan uslubiy vositalarni taqdim etadi va shu orqali muzey va tomoshabinlar va uning o'rtasidagi aloqa darajasini oshiradi. Muзей pedagogikasi muzeylar va zamonaviy talabalar o'rtasidagi o'ziga xos ko'prikdir. Aynan u muloqotning samarali shakllarini topish va shaxsning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun javobgardir. Shuning uchun uning oldida muhim maqsad va vazifalar turibdi.

Muзей pedagogikasining maqsadi - muzey maydonida kattalar va bolalar o'rtasida malakali muloqotni o'rnatish va yosh tashrif buyuruvchilarning tadqiqot, kognitiv va ijodiy intilishlarini rivojlantirishga yordam berishdir. Bunday mas'uliyatli maqsadga erishish uchun ilmiy fan quyidagi muammolarni hal qilishi kerak:

1. Muзей, uning vazifalari va imkoniyatlari haqida tasavvur hosil qilish;
2. Bolalarda badiiy qobiliyat va ijodkorlikni rivojlantirish;
3. Tasviriy madaniyatni rivojlantirish uchun sharoit yaratish;
4. Kognitiv shakllar va vositalar sonini ko'paytirish;
5. Tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish;
6. Hayotga qiziqish, muhabbat va faol bo'lish istagini uyg'otish.

Milliy va jahon madaniyati qadriyatlarini saqlash va ko'paytirishni, tarixiy xotirani shakllantirishni va madaniy-tarixiy taraqqiyotning davomiyligini ta'minlashni oldindan belgilab beradigan keng faktlar tizimida muzeylar alohida o'rin tutadi. Asrdan asrga qadar ular jamiyatning ma'naviy hayotida, ma'rifat, ta'lim va axloqiy-estetik tarbiyada, axborot-kommunikasiya jarayonlarida tobora ko'proq rol o'ynamoqda. XX asrning mashhur rus pedagogi va muzey xodimi M.V.Novorusskiy muzeyni "qudratli ta'lim vositasi" deb atadi va uning ulkan madaniy ahamiyatini ta'kidladi: "Muзей boshqa ta'lim muassasalari orasida sharaflı, ammo mutlaqo mustaqil o'rinni egallagan jonli va faol muassasadir. U jonsiz narsalarda ishlaydi, lekin u har bir shunday obyektıni hayotga olib kirish va har bir tomoshabin uchun mazmunli qiladigan tarzda ishlaydi".

Muзей pedagogikasi muzeyning kommunikativ faoliyatining elementidir. Bunday faoliyatning asosi ijtimoiy vazifa va muassasaning madaniy-ma'rifiy salohiyatini ochib berishdir. Ta'lim funksiyasini amalga oshirish zarurati so'nggi yillarda muzey auditoriyasining o'zgarishi bilan bog'liq. Muзей pedagogikasini fan sifatida ifodalovchi ta'rifdan tashqari yana bir ta'rif mavjud bo'lib, uning doirasida kontseptsiya madaniyatshunoslik va psixologiyaga o'xshash ilmiy va amaliy faoliyat sohasi sifatida izohlanadi. Ushbu faoliyat muzeyga tashrif buyuruvchilarga qaratilgan, shuning uchun uning asosiy maqsadi madaniy-ma'rifiy muassasalarning potentsial auditoriyasi bilan munosabatlarni boshqarish deb hisoblanishi mumkin.

Madaniy-ma'rifiy maqsadlarni amalga oshirish uchun targ'ibot obyekti muzey ma'lumotlari hisoblanadi. Muzey maydonida taqdim etilgan barcha moddiy va nomoddiy birliklarni ushbu kontseptsiyaning elementlari deb hisoblash mumkin. Muzey ma'lumotlariga va tanlangan auditoriya turiga muvofiq muzeyning pedagogik dasturi tuziladi. Ushbu dastur belgilangan madaniy-ma'rifiy maqsadga erishish uchun amalga oshiriladigan shakl va usullar tizimidir. Ushbu yondashuv muzey pedagogikasiga ijtimoiy qiziqishga asoslanadi, bu fanning shaxs shakllanishiga ta'sir qilish imkoniyati bilan asoslanadi.

UMUMIY XULOSA.

Tahlil etilgan ishlar va tadqiqotlar natijalaridan muzey pedagogikasi vositasida o'quvchilarning badiiy-estetik madaniyatini shakllantirish bo'yicha quyidagi xulosalarga kelindi. O'quvchilarda ta'limning birinchi yillaridanoq muzey madaniyatiga qiziqishni rivojlantirish, buning uchun muzey eksponatlarining bolalar idrokini o'ziga jalb qiladigan xususiyatlari – ko'p rangli, turli xil uch o'lchovli shakllar, dekoratsiyalar, mavzuli dizayn va tarixiy hodisalar bilan bog'liqlik va boshqalar bolalarda badiiy-estetik madaniyatni, go'zallik tuyg'usini tarbiyalashni, ularning bilim faolligini faollashtirishni ta'minlaydi. O'quvchilarning madaniy qadriyatlarni estetik idrok etish qobiliyatini rivojlantirishida, voqelik hodisalariga, san'at asarlariga, muzey eksponatlariga baholovchi munosabatni shakllanishida muzey pedagogikasining o'rni muhim hisoblanadi. Chunki, bola ko'rgan va eshitgan narsa uning kelajakdagi ijodi uchun birinchi qo'llab-quvvatlovchi turtki bo'ladi va shu bilan tasavvurini quradigan materiallarni to'playdi. Badiiy va estetik tarbiya muammolarini hal qilishning yana bir samarali shakli o'z maktab muzeyini tashkil etishdir. Eksponatlarni to'plash va ularni tizimlashtirishda maktab o'quvchilarining bevosita ishtiroki bilimni oshirishga intilish va kelgusida maqsadli ilmiy-tadqiqot ishlariga qiziqishni rivojlantirishga, milliy tarix, an'ana va madaniyatga g'urur va chuqur hurmat tuyg'ularini tarbiyalashga xizmat qiladi.

TAVSIYALAR.

1. Muzey pedagogikasi vositasi o'quvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirish uchun maktab hududida kichik "shaxsiy muzey"ni yaratish;
2. Muzey eksponatlaridan foydalangan holda darslarni o'tkazish. Bu jarayon materiallarni mexanik ravishda o'zlashtirish xavfini yo'q qiladi, o'quvchilarni san'at asarlarining o'ziga xosligini ongli ravishda o'zlashtirishini ta'minlaydi.
3. Muzeylar va maktablarning hamkorligini tashkil qilish va yanada rivojlantirish. Muzeylarga tashrif buyurishdan oldin o'quvchilar uchun maxsus, tizimli dastur ishlab chiqish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 26 avgustdagi PQ-3920-son "O'zbekiston Respublikasida madaniyat va san'at sohasini innovasion rivojlantirish to'g'risida" Qarori.

2. Vazirlar Mahkamasining 2017 yil II dekabrda 975-son "2017-2027 yillarda Davlat muzeylari faoliyatini takomillashtirish va moddiy-texnik bazasini mustahkamlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturini tasdiqlash to'g'risida" Qarori.
3. Marayimova, K. I. (2020). Museum excursions as an innovative approach in continuous education of students. *Solid State Technology*, 63(4), 5080-5085.
4. Исмаилова Ж. Музей педагогикаси: тарихи, бугуни ва истиқболи // Ўзбекистон музейлари истиқболи. – Тошкент: Akademnashr, 2013.